

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ¹

Okuyay UÇAN²

Esra KOÇAK³

ÖZET

Bu çalışmada iktisat literatürünün önemli tartışma konularından birini oluşturan dış ticaret ile ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye açısından T.C. Merkez Bankası verilerine göre incelenmiştir. 1990-2011 yılları döneminde üçer aylık veriler kullanılarak ithalat, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için ekonometrik testler yapılmıştır. İhracat ve ithalat bağımsız değişken olarak seçilmiş, bu değişkenlerin büyümeyi ne yönde etkilediği incelenmiştir. Baz alınan dönem itibarıyla büyüme ve dış ticaret verileri arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Kısa dönemdeki sapmaların 7 dönem sonra uzun dönem dengesine ulaşacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hata düzeltme modeli , Büyüme, Dış ticaret

JEL Kodu: E00

FOREIGN TRADE-GROWTH NEXUS IN TURKEY

ABSTRACT

In this study one of the important discussions in the economics literature, i.e the relationship between foreign trade and growth is analyzed via Central Bank data. By using quarterly data for the period 1990-2011 econometric tests are done to understand the relationship between export, import and economic growth. Export and import are the exogenous variables and it is sought to find the effect of these variables on growth. As a result at least one cointegration relation is found. In addition, the fluctuation in the short run is going to converge the long run equilibrium for 7 periods.

Keywords: Error correction model, Growth, Foreign trade

JEL Cod: E00

GİRİŞ

Ekonomide büyümenin nasıl düzenli ve sürekli hale getirileceği iktisat biliminin doğuşundan bu yana tartışma konusudur. Adam Smith'in uzmanlaşma kuramıyla başlayıp, Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde kendine yer bulan, dış ticaretin büyümenin motoru olduğu tezini Michalely ve Feder de doğrulamıştır(Gül ve Kamacı, 2012: 80).

Bu konu Klasik iktisatçılardan başlayarak Heckser-Ohlin-Samuelson modelinde içsel büyüme teorisine günümüze kadar gelmiştir.

1 Makale Geliş Tarihi: 14.03.2014

Makale Kabul Tarihi: 25.04.2014

2 Yrd. Doç. Dr. , Niğde Üniversitesi İİBF, okuyayu@hotmail.com

3 Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Üniversitesi İİBF, esraakocak@hotmail.com

Dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişki üzerindeki çalışmalarda iktisadi düşünürler daha çok ihracatın büyümeyi etkilediğini savunurken ithalatın etkili olduğunu savunanlar da yok değildir. Son dönemlerde etkinliği sürekli artan küreselleşme sebebiyle gelişmekte olan ülkelerin birçoğu ihracata yönelik büyüme politikasını kullanmaya başlamıştır.

Türkiye de bu kervana katılmış ve 1980 yılında ihracata yönelik politikaları uygulamaya koymuştur. Bir ülkenin sanayileşebilmesi için kullanabileceği iki çeşit strateji vardır: Birincisi dışa dönük sanayileşme stratejisi, ötekisi ise malların dışa açılmadan yurt içinde üretildiği ithal ikameci stratejidir. Bu iki stratejinin iktisat literatüründe birbirinden farklı olduğu savunulsa da birbirini tamamlayan iki ayrı strateji olduğu da iddia edilmektedir (Aktaş, 2009: 36).

İhracata yönelik büyüme modelinin büyümeyle ilişkisinde aşağıdaki açıklamalardan bahsedilebilir:

- İhracatla birlikte dış piyasaya açılan firma büyük ölçekte ekonominin fiyatlarından yararlanma şansı bulacaktır. Bununla birlikte üretim maliyetleri düşürülecek ve verimlilik arttırılacaktır. Verim artışı yanında dış ticaret kazancı getirecektir.
- Sınırlı olan iç pazardan sınırların ortadan kalktığı dış piyasaya yönelmek verimliliğin ardından teknolojinin gelişmesini ve ülkeler arasında ihracat paylaşımını sağlayacaktır.
- Firmalar arası rekabeti arttıracaktır.
- Döviz gelirleri arttırılarak dış ticaret hadleri de iyileştirilir.
- Dış ticaret fayda ve maliyet gibi durumların getirisiyle dış denge ve büyümeyi ileri düzeyde etkileyecektir (Oktar ve Dalyancı, 2012: 3).
- Tüm bu maddeler bir ülke için fırsatlar yaratabilir; maliyetler düşünce ürün çeşitlenir ve ürün kalitesi arttırılır, teknoloji gelişir ve ülkeler arasında yayılmaya başlar, ardından gelen daha iyi üretim ve yönetim verimliliği arttırır (Yılmaz, 2010: 246).

İçe dönük sanayileşme ise yurt dışından ithal edilmek durumunda olan malların yurt içinde üretilmesini sağlayarak dışarıya bağımlılıktan kurtulmak suretiyle sanayileşmeyi öngören politika, ulusal sanayinin büyümesini teşvik etmeyi amaçlayan bir stratejidir. Devlet kur politikaları, gümrük tarifeleri ithalat ve kota yasakları gibi ticaret politikası araçlarıyla yapacak olduğu kamu müdahalelerinin uluslararası ticarete, karın yabancı firmalardan yerli firmalara geçerek rekabet düzeyini arttıracağını ve böylece ülkenin kazançlı çıkabileceğini savunmaktadır.

Stratejide amaç ithal edilecek olan malların iç piyasada üretilmesiyle ortaya çıkan tasarrufa sahip olmaktır. Elde edilecek olan tasarruf sayesinde ticaret açıklarının problem olmayacağı düşüncesi hâkimdir (Seyidoğlu, 2009: 518).

Ayrıca Friedrich List bebek endüstri tezinde ölçek ekonomileri, tecrübe, bilgi birikimi ve teknolojik üstünlük gibi nedenlerle rakiplerine karşı dezavantajlı konumda olan bir endüstrinin, ileride gelişip karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasını sağlayacak optimum büyüklüğe veya optimum üretim düzeyine ulaşmaya kadar, dış rekabete karşı korunmasını öngörür (Ozansoy, 2009: 300-312).

Fakat ithal ikameci politikada ülke dış dünyayla bağıni kopartmakta ve aşırı koruma yöntemleriyle iç sektördeki ücretlerin, dış piyasadaki fiyatlarla ilişkisini ortadan kaldırmaktadır.

Ele alınan bu stratejinin yol açtığı başlıca problemler aşağıdaki gibidir; (Seyidoğlu, 2009: 519-520).

- Kaynakların aşırı kullanılması: Dışa kapalı gelişmeye çalışan endüstrilerde dış piyasaya göre fiyat ve maliyet yüksek kalite ise düşüktür. Uluslararası piyasaya kendini kapatan ekonomide monopolleşme artar, yerli sanayi gelişemez ve işadamları alanlarında ilerlemeye ihtiyaç duymaz. Böylece bu ekonomide kaynak dağılımı etkinliği ortadan kalkar.
- Dışa bağımlılık: Ürünün ithalatı artarken yatırım malları, tercih edilen teknoloji ve hammadde ihracatı artacağından dışa bağımlı olmamak mümkün değildir.
- İhracatı azaltması: Bu endüstrilerde para aşırı değerlenir ve ihracatçı bu durumdan olumsuz etkilenir. İhracata yönelik üretimin özendirilmemesi de ihracatın azalmasının diğer bir sebebidir.
- Borçlanmanın artması: İhracatın azalması ve bunun yanında dışa bağımlılığın artması ülkenin problemi haline gelir. Bunu düzeltmek için de devlet dış kaynağa yönelir. Böylece dış borcun artması kaçınılmaz hale gelir.
- İşsizliğin artması: Hükümetin kur politikasını aşırı değerlendirmesi sermaye yoğunluğunu yanında getirir. Sermaye yoğunluğu da ileri teknoloji gerektirir. Bu da emeğin tasarrufu anlamına gelmektedir. Yani iş olanakları azalır ve işsizlik sorunu artar.

Bu çalışmada, 1990-2011 yılları arasındaki üç aylık veriler kullanılarak ithalat(M), ihracat(X) ve büyüme(Y) arasındaki ilişkiyi incelemek için ekonometrik testler yapılmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak 1990-2011 döneminde hata düzeltme modeli ile bu dönem içindeki birçok kriz neticesinde meydana gelen kısa dönemdeki sapmaların kaç dönem sonra uzun dönem dengesine ulaşabileceği saptanmıştır.

1. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

İktisatta sürekli tartışılan dış ticaret ve büyüme ilişkisi ilk olarak kitaplara 1776 yılında Adam Smith'le girmiştir. Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında dış ticaretin büyümenin motoru olduğu tezini Mutlak Üstünlükler Teorisi'yle savunmuştur. Bu teoride bir ülke hangi malları daha ucuza üretebiliyorsa o malı üretmeli ve üretiminde uzmanlaşmalıdır. Az maliyetle ürettiği bu malları ihraç etmeli ve üretimini fazla maliyetle gerçekleştirdiği malları da dış ülkelere ithal etmelidir. Bu iki ülke için de refah getirecektir. Adam Smith'den sonra gelen Klasik İktisatçı David Ricardo da Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisiyle refahın burada bitmeyeceği tezini savunmuştur. Ona göre de Adam Smith'in çalışması yerini Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne bırakmalıdır (Ertürk, 2001: 17).

Bu iki çalışmanın akabinde Heckscher- Ohlin- Samuelson, modeli kaynakların dağılımını değiştiren bir tezi savunmuştur. Onun tezinde uluslararası ticaret kaynakları pareto optimum noktasına ulaşmıştır. Heckscher- Ohlin- Samuelson modeline göre dış ticaret endeksi gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir. Jayme ise yayınlanan bu tezleri bir kenara iterek, dış ticaretin gelecek dönemde büyümeyi etkileyip etkilemediğinin net olmadığını savunur (Saçık, 2009: 168).

Neoklasik iktisada gelince üretim faktörleri dışsal olduğundan bunların bir temel oluşturması gibi bir durum söz konusu değildir. İçsel büyüme modelleri büyümenin dış ticaretten fazlaca etkilendiğini ileri sürmektedir. Onlara göre ölçek ekonomilerle sürekli ve düzenli büyüme sağlanabilir. Dış ticaret dışsallıkların ve teknolojinin dağılıp paylaşılmasıyla büyüme gerçekleştirir(Gül ve Kamacı, 2012: 82).

"Yeni İçsel Büyüme Teorileri" akımı 1980 yılında ortaya çıkmıştır. Grossman ve Helpman'ın öncülüğünde başlayan akımda teknoloji içsel kabul edilmiştir. Bunun sebebi teknolojik yeniliklerin tesadüfen değil iktisadi birimlerin bilinçli olarak yaptıkları davranışlar sonucunda ortaya çıkmış olmasıdır. Bu teoriyi savunan ekonomistler Romer'in modelini baz almışlardır. Onlar ekonomik büyümenin istikrarını etkileyen dört temel unsur ortaya atmışlardır. Artan rekabet, arkasından gelen yeni fikir ve büyüyen teknoloji akımı, kaynak dağılımının optimum noktaya gelmesi ve uluslararası entegrasyonla beraber uzun dönemde büyüme düzenli ve artarak devam edecektir(Saçık, 2009:169). İthalat ve ihracatın artmasıyla piyasada teknik rekabetin artması firmaları yeni ve gelişmiş teknolojiler bulmaya zorlar(Gül-Kamacı:82).

Tablo 1. Seçilmiş Literatür Örnekleri

YAZAR	DÖNEM VE ÜLKE	SONUÇ
Kravis (1970)	1835-1966, Seçilmiş 55 ülke	Yazar ihracata dayalı hipotezin doğru olduğunu savunmuştur.
Riezman, Peter ve Charles (1995)	1950-1990, Seçilmiş 126 ülke	Bu çalışmada iki yönlü ilişki bulmuştur.
Frankel ve Romer (1996)	1960-1985, 7 doğu ülkesi	Dış ticaret ile büyüme arasında önemli bir ilişki vardır.
Henriques ve Sadorsky (1996)	1870-1991 Kanada	İhracata dayalı büyümeyi savunmuşlardır. Fakat belli dönemlerde bu hipotezin işlemediğini görmüşlerdir.
Al-Yousif (1997)	1973-1993 Suudi Arabistan, Kuveyt, Bileşik Arap Emirleri ve Umman ülkeleri	Yapılan testler sonucunda ihracat ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.
Akbar ve Naqvi (2000)	1972-1998 Pakistan	İhracattan büyümeye olumlu, büyümeden ihracata olumsuz ilişki bulmuştur. İhracata dayalı büyümeye olumlu bakmamıştır.
Dritsakis ve Adamopoulos (2004)	1960-2000 Yunanistan	Finansal dışa açıklıktan kalkınmaya doğru bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Hameed, Chaudhary ve Khan (2005)	1973-2002 Güney Asya Ülkeleri	İhracattan büyümeye doğru nedensellik olduğunu bulmuşlardır.
Shahbaz, Azeem ve Ahmad (2011)	1990-2008 Pakistan	İhracatla büyüme arasında ilişki bulmuşlardır.
Şimşek (2003)	1960-2002 Türkiye	Çalışmasında ihracatla büyüme arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur.
Ay, Erdoğan ve Mucuk (2004)	1980-2003 Türkiye	Dış ticaret ile büyüme arasında karşılıklı ilişki olduğu testlerle onaylanmıştır.
Utkulu ve Özdemir (2004)	Türkiye	Uzun dönemde karşılıklı ilişki saptanmıştır.
Demirhan (2005)	1987:01-2004:03 Türkiye	İhracattan büyümeye olumlu bir ilişki bulunamamıştır. Ancak ithalattan büyümeye doğru olumlu ilişki olduğu bilgisine ulaşılmıştır.
Erdoğan (2006)	1923-2004 Türkiye	Uzun dönemde bir ilişki mevcuttur.
Aktaş (2009)	1996-2006 Türkiye	Kısa dönemde ilişkilerinde ihracat, ithalat ve büyüme arasında iki yönlü ilişki, uzun dönemde ise tek yönlü ilişki vardır.
Korkmaz, Çevik ve Birkan (2010)	1990-2008 Türkiye	İhracatın artmasının büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur.
Kıran ve Güriş (2011)	1992-2006 Türkiye	Ticari dışa açıklıkla büyüme arasında karşılıklı ilişki, finansal dışa açıklıkla büyüme arasında anlamsız ilişki bulmuştur.
Gül ve Kamacı (2012)	1980-2010 19 seçilmiş ülke	Gelişmiş ülkelerde ithalattan büyümeye doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 1’de 1970 sonrası dönemde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. İncelenen literatür kapsamında, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkiyi bulan çalışmalar (Kravis: 1970, Riezman, Peter ve Charles: 1995, Frankel ve Romer: 1996, Al-Yousif: 1997, Dritsakis ve

Adamopoulos: 2004, Hameed, Chaudhary ve Khan: 2005, Shahbaz Azeem ve Ahmad: 2011, Ay, Erdoğan ve Mucuk: 2004, Utkulu ve Özdemir: 2004, Erdoğan: 2006, Korkmaz ve Çevik: 2010, Gül ve Kamacı: 2012) olduğu gibi aksini savunan çalışmalar (Şimşek:2003) da vardır. Bunun yanında belirli zaman ve mekana göre değişen karma sonuçlar da elde edilmiştir (Henriques ve Sadorsky: 1996, Akbar ve Naqvi: 2000, Demirhan: 2005, Aktaş: 2009, Kıran ve Güriş: 2011).

2. AMPİRİK ANALİZ

2.1. VERİLER VE METODOLOJİ

Çalışmada 1990-2011 yılları arası üçer aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulabilmek sahte regresyon problemiyle karşılaşmamak adına önemlidir. Değişkenler birim köke sahipse durağan olamaz ve değişkenler durağan olmadığı sürece serilerin anlamlı bir ilişkisi olduğundan söz etmek mümkün değildir (Uçan, 2013: 162). Bir serinin durağan olması serinin ortalaması ile varyansının sabit olması iki zaman değeri arasındaki farkı bağılıdır (Aktaş, 2009:37). Sahte regresyonu ortadan kaldırmak için birkaç test yapmak gerekir. Bunlardan ilki birim kök testidir. Aradaki ilişkinin sahte ya da gerçek bir ilişki olup olmadığını anlamak için serilerin kaçınıcı derecede durağan olduğunu bulmak gerekir. Bu test yapılırken Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. İki serinin farkları alındığında aynı derecede durağansa bu iki seri arasında gerçek bir ilişkiden söz edilebilir. Bu durumda bu iki seri eşbütünleşik serilerdir. Eşbütünleşme testi seriler arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığını araştırmak gerektiğinde kullanılır. Bu sebeple Johansen eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Son olarak uzun dönemde ilişki çıkması sonucunda değişkenler arasında tutarsızlıkların düzeltilmesi için kullanılan hata düzeltme modeli uygulanmıştır.

2.2. TEST BULGULARI

İlk olarak Tablo 2’de birim kök test sonuçları verilmiştir. Olasılık değerleri kullanılarak değişkenlerin durağan olup olmadıklarına karar verilebilir. Bütün değişkenler birinci farkları alındığında 0,05 değerinden küçük olasılık değerlerine sahip olduğundan, %5 anlamlılık seviyesinde durağan hale gelmiştir. Yani bütün değişkenler I(1)’ dir. Daha sonra VAR analizini uygulamak için uygun gecikme uzunluğu bulunmuştur.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi

Değişkenler	Düzyey (sabit ve trend)		Birinci Fark (sabit ve trend)	
	ADF Değeri	Olasılık Değerleri	ADF Değeri	Olasılık Değerleri
X	-1.7283	0,7298	-6,6132	0.0000
M	-1,3639	0.8641	-5.0077	0,0005
Y	-2.2257	0,4690	-5.4844	0,0001

En çok kullanılan testler Akaike Bilgi Kriterleri (AIK) ile Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) ‘dir. Bu testlere göre de sonuçlar Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 3. Gecikme Uzunlukları

Gecikmeler	1	2	3	4
Bilgi Kriterleri				
LR	363.00	36.75	54.16	33.16*
FPE	9.29e+20	7.12e+20	4.22e+20	3.28e+20*
AIC	56.79	56.52	56.00	55.74*
SIC	57.14	57.13	56.87*	56.88
HQ	56.93	56.77	56.35	56.20*

* Kriterin hangi gecikme uzunluğunu kabul ettiğini gösterir. (Her test %5 anlamlılık seviyesinde değerlendirilmiştir).

Bu çerçevede VAR analizi için uygun gecikme uzunluğu LR, FPE, AIC ve HQ kriterlerine göre 4 fakat SC kriterine göre 3'tür. AIC kriteri baz alınarak gecikme süresi 4 alınacaktır. I(1) olduğu bulunan serilerin uzun dönemde ilişkisini açıklayabilmek için eşbütünleşme testine gidilir. Dört gecikme uzunluğu için yapılan Johansen eş-bütünleşme testi yapılmıştır.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Trace Test	%5 Kritik Değer	Olasılık	Eş Bütünleşme
39.2891	29.7970	0.0030	Hiç Yok*
12.6004	15.4947	0.1303	En Çok 1 Tane
0.2572	3.8414	0.6120	En Çok 2 Tane
Maximum Eigenvalue	%5 Kritik Değer	Olasılık	Eş Bütünleşme
26.6887	21.1316	0.0074	Hiç Yok *
12.3431	14.2646	0.0984	En Çok 1 Tane
0.2572	3.8414	0.6120	En Çok 2 Tane

Tablo 4'de bulunan Johansen eşbütünleşme sonuçlarına göre değişkenler arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Yani uzun dönemli bir ilişkiden söz edilebilir. Değişkenler arasında eşbütünleşme bulunması hata teriminin artan bir seyir izlemesini engelleyen bir uyarı sürecinin varlığına işaretler. Aynı zamanda eşbütünleşme testi hata düzeltme modelinin yapılabilmesi için gerekli görülmektedir.

Eşbütünleşme bulunduktan sonra seriler arasındaki nedensellik analizinin yapılması gerekir. Bu analizde Hata Düzeltme Modeli (Error Corection Model, ECM) ile yapılmıştır. Bu model değişkenler arasındaki dengesizliklerin düzeltilmesi için kullanılır. Değişkenler arasında uzun dönem denge varsayımı vardır ve kısa dönemde bu uzun dönem dengesinden sapmalar olur. Uzun dönemde bu sapmaların ne kadarlık sürede yok olacağını belirlemek için Hata Düzeltme Modeli uygulanır.

Tablo 5. Hata Düzeltme Modeli

HATA DÜZELTME	D(Y)	D(M)	D(X)
CointEq1	-0.133573 (0.06363) [-2.09935]	-0.012677 (0.01733) [-0.73157]	0.008744 (0.00963) [0.90792]

Hata düzeltme denkleminde elde edilen hata düzeltme katsayısı negatif ve sıfır ile eksi bir arasında değerler almalıdır. Değer 1'e ne kadar yakınsa uzun dönem dengesi o kadar kısa zamanda yakalanır. Tablo 5'de hata sonuçlarına göre düzeltme katsayısı 0.1335 bulunmuştur. Buna göre ihracatta kısa zamanda meydana gelen sapmaların her üç ayda yaklaşık 0.1335 kadarı yok olur. Yani bu sapmalar $1/|ECM| = 1/|0.1335|$ yaklaşık 7 dönemlik periyotta uzun dönem dengesine ulaşacaktır.

Tablo 6. Granger Nedensellik Testi

Ho	Ki-kare	Olasılık	Karar
M-->Y	30.030	0.000	Ho ret
X-->Y	15.024	0.001	Ho ret
Y-->M	26.033	0.000	Ho ret
X-->M	14.564	0.002	Ho ret
Y-->X	5.770	0.123	Ho kabul
M-->X	3.312	0.346	Ho kabul

Not: "A--> B" anlamı, A değişkeninden B değişkenine Granger nedenselliği yoktur.

Birinci sütunda verilen hipotezler ışığında ve % 5 anlamlılık seviyesinde ilk dört hipotez için olasılık değerleri 0,05 değerinden küçük olduklarından sıfır hipotezleri reddedilmiştir. Tablo 6'de ihracat ve ithalattan büyümeye bir Granger nedenselliği bulunurken, ithalat fonksiyonunu destekler biçimde büyümeden sadece ithalata bir Granger nedenselliği bulunmuştur.

SONUÇ

Dışa açılmak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir. Yalnız dışa açılırken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Dış ticaretin refahı artırıp arttırmadığı ekonometrik testlerle araştırılmalı ülkeye faydası gözetilmelidir. Adam Smith'den bu yana serbest ticaretin refahı artıracağı yönünde görüşler savunulmuştur. Bu çalışmada da 1990-2011 yılları arasında üçer aylık verilerle Türkiye'de dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Dış ticaret ve ekonomik büyüme gibi iktisadi değişkenlerin kısa dönem analizleri ışığında politika önerileri sunmak zordur. Çünkü bu değişkenler genelde seviyede durağan değişimlerdir. Birim kök analizi yapılmadan, seviyede en küçük kareler yöntemi ile analiz edilirse uzun dönemli ilişkileri göz ardı edildiğinden sahte regresyon hataları ile karşı karşıya kalınabilir. Tüm değişkenlerin birinci farklarında

durağan yani I(1) oldukları birim kök testi ile tespit edildikten sonra, uzun dönemde ilişki olup olmadığına bakmak için Johansen eşbütünleşme testi yapılmış ve değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Kısa dönemdeki sapmaların ne zaman uzun dönemde dengeye ulaşacağını bulabilmek için ise Hata Düzeltme Modeli uygulanmıştır. Hata Düzeltme Modeli sonucunda 2 yıl sonra kısa dönem istikrarsızlıklarının düzeleceği sonucuna varılmıştır. Bunun anlamı yapılan politika değişimleri sonucunda herhangi bir negatif dalgalanma yaşanırsa bunun ancak 2 yıl içerisinde dengeye ulaşacağıdır. Ayrıca hata düzeltme modeline uygulanan Granger nedensellik analizine göre ithalat ile büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken, ihracattan büyümeye tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- AKBAR, Mohammad ve NAQVI, Zareen F. (2000), “ Export Diversification and The Structural Dynamics in The Growth Process: The Case of Pakistan”, *The Pakistan Development Review*, 39:4, Part:2, Winter 2000, 573-589.
- AKTAŞ, Cengiz (2009),“Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2); 35-47.
- AL-YOUSIF, Yousif Khalifa (1997), “ Exports and Economic Growth: Some Empirical Evidence From The Arab Gulf Countries” *Applied Economics*, 1997, (29); 693-697.
- AY, Ahmet, ERDOĞAN, Savaş ve MUCUK, Mehmet (2004), “Türkiye’de İhracata Dayalı Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Sınaması (1980-2003)” *Selçuk Üniversitesi, Karaman İİBF Dergisi*, (1); 107-117.
- DEMİRHAN, Erdal (2005),” Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği” *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 60-4, 75-88.
- ERDOĞAN, Savaş (2006), “ Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması” *Selçuk Üniversitesi, Karaman İİBF Dergisi*,(10); 30-39.
- GÜL, Ekrem ve KAMACI, Ahmet (2012), “Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Analizi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, (3); 81-89.
- DRİTSAKİS, Nikolaos ve ADAMOPOULOS, Antonios (2004), “ Financial Development and Economic Growth in Greece: An Empirical Investigation With Granger Causality Analysis”, *International Economic Journal*, Volume:18, (4); 547-559.
- FRANKEL, Jeffrey A. ve ROMER, David (1996), “ Does Trade Cause Growth?”, *The American Economic Review*, Volume: 89, No:3.
- KIRAN, Burcu ve GÜRİŞ, Burak.(2011), “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dış Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme” *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*,(2); 69-80, Eskişehir.
- KORKMAZ, Turhan, ÇEVİK, Emrah İsmail ve BİRKAN, Elif (2010), “Finansal Dış Açıklığın Ekonomik Büyüme ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” *Journal of Yasar University*, 17 (5); 2821-2831.

- HAMEED, Abid, CHAUDHARY, Muhammad Ali ve KHAN, Kiran Younas (2005), “The Growth Impact of Exports in South Asian Contries”, *The Pakistan Development Review*, Volume: 44, Issue:4.
- HENRIQUES, Irene ve SADORSKY, Perry (1996), “ Export-Led Growth or Growth-Driven Exports? The Canadian Case” *The Canadian Journal of Economics*, Volume: 29, No:3.
- KRAVIS, Irving B (1970), “Trade as a Handmaiden of Growth: Similarities Between The Nineteenth and Twentieth Centuries”, *The Economic Journal*, Volume: 80, No: 320, s. 850-872.
- OKTAR, Suat ve DALYANCI, Levent (2012), “Dış Ticaret Hadlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi* , (2); 1-18.
- OZANSOY, Ahmet (2009), “2008-2009 Küresel Krizine Karşı Ülkelerin Gösterdikleri Korumacılık Refleksleri” *Lebib Yalkın Dergisi*, (69); 300-316.
- RIEZMAN, Raymond G., PETER, Mayinger S. and CHARLES, H.W. (1995), “ The Engine of Growth or its Handmaiden? A Time- Series Assessment of Export-Led Growth”, *Empirical Economics*, Volume: 21, Number: 1, s.77-100.
- SEYİDOĞLU, Halil (2009), *Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama*, 17.baskı, 511-529.
- SHAHBAZ, Muhammad , AZEEM, Pervaz ve AHMAD, Khalil (2011), “Exports-Led Growth Hypothesis in Pakistan: Further Evidence” *MPRA*, Paper No: 33617.
- ŞİMŞEK, Mehmet (2003) “İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi: 1960-2002” *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 18, İzmir.
- UÇAN, Okyay (2013), “ Döviz Kuru Dinamikleri”, 1. Baskı; 161-220.
- UTKULU, Utku ve ÖZDEMİR, Durmuş (2004), “Does Trade Liberalizasyon Cause a Long Run Economic Growth in Turkey?” *Economic Change and Restructuring*, Volume: 37, Issue: 3, s. 245-266.
- YAPAR SAÇIK, Sinem (2009), “ Dış Ticaret Politikası ve Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi*, (11); 162-171.
- YILMAZER, Mine (2010), “ Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme”, *Sosyal Bilimler*, (1); 241-160.